

PROCESY INNOWACYJNE W GOSPODARSTWACH ROZWOJOWYCH EUROREGIONU „SPREWA-NYSA-BÓBR”

Katarzyna Brodzińska, Aleksander Lewczuk

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Koncepcja tworzenia euroregionów miała na celu z jednej strony pomóc obszarom przygranicznym stać się rozwiniętymi ekonomicznie regionami, z drugiej strony zbliżyć ludzi, którzy zamieszkują po obu stronach granicy. W Euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr” jedna z czterech powołanych przez Radę grup roboczych obejmuje: rolnictwo, leśnictwo i ochronę środowiska. Euroregion realizuje projekty inwestycyjne dofinansowywane przez PHARE, w tym m.in. Eurolas (ochrona przeciwpożarowa lasów przygranicznych) czy też np. wspólną oczyszczalnię ścieków Gubin/Guben. Informacji na temat działalności euroregionu z tego zakresu, a także z zakresu m.in. komunikacji, turystyki czy kultury w dostępnych materiałach jest wiele. Brak natomiast informacji lub są one niepełne z zakresu rolnictwa. A przecież nadal w wielu gminach polskiej części euroregionu rolnictwo ma wiodące znaczenie w lokalnej strukturze gospodarczej. Wieś natomiast jest miejscem stałego zamieszkania dla około 35% mieszkańców polskiej części euroregionu, a w powiecie zielonogórskim odsetek ludności rolniczej jest największy i wynosi ponad 55%. Stan i kondycja sektora rolnego w Polsce jest ogólnie znana. Dlatego też istotne są wszelkie działania mające na celu poprawę kondycji ekonomicznej gospodarstw rolnych i poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich.

Celem niniejszej pracy było poznanie uwarunkowań procesów innowacyjnych w gospodarstwach rozwojowych położonych na obszarze funkcjonowania Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr”. Szczególnie interesujące było również poznanie możliwości wykorzystania położenia przygranicznego gospodarstw rozwojowych na ich aktywizację gospodarczą.

Metodyka badań

W badaniach przyjęto założenie, że przygraniczne położenie gospodarstw rozwojowych oraz współpraca transgraniczna z Niemcami w ramach Euroregionu

„Sprewa-Nysa-Bóbr” stwarzają duże możliwości dla rozwoju procesów innowacyjnych i działalności przedsiębiorczej gospodarstw rolnych. Wybranie do badań gospodarstw rozwojowych i ich właścicieli miało głównie na celu uzyskanie pozytywnych wzorów dla całego rolnictwa w zakresie sposobów modernizacji i wprowadzania innowacji do gospodarstw. DUCZKOWSKA-MAŁYSZ [1997] definiuje gospodarstwa rozwojowe jako wysoko-efektywne, silne ekonomicznie o stosunkowo dużym areale użytków rolnych, prowadzone przez rolników młodych i lepiej wykształconych. Są to gospodarstwa inwestujące lub mające takie zamiary, gotowe do powiększania obszaru i dające na rynek przytłaczającą część podaży. Jednocześnie są to gospodarstwa towarowe na tyle sprawne, by podoląć konkurencji na rynku zagranicznym i krajowym.

Badaniami objęto 100 gospodarstw rozwojowych i ich właścicieli z obszaru Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr”. Dobór gospodarstw do badań był losowy. Badania przeprowadzono w czwartym kwartale 2002 roku. W badaniach zastosowano metodę sondażu z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu.

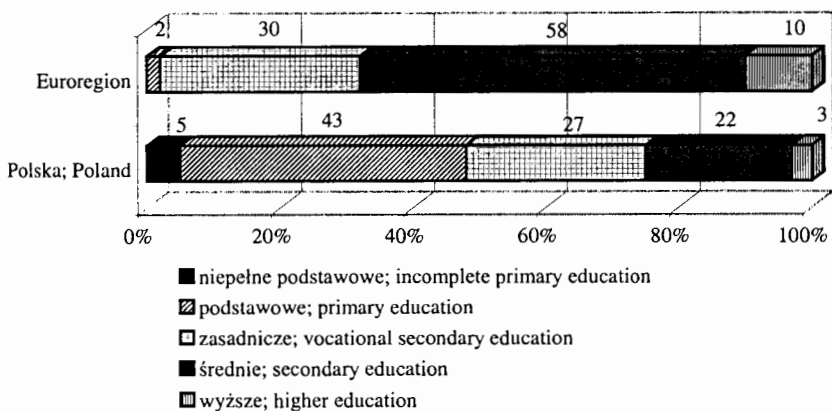
Wyniki badań

Cechy właścicieli gospodarstw rozwojowych a procesy innowacyjne i modernizacyjne

Jednym z czynników warunkujących konkurencyjność regionów jest potencjał społeczny, rozumiany nie tylko jako potencjał ludzki, ale również ogół relacji stosunków międzyludzkich, zaangażowanie jednostek w działania na rzecz rozwoju regionu. Ważne jest zatem poznanie sylwetki zawodowej i społecznej właścicieli gospodarstw rozwojowych, ich stopnia identyfikacji z euroregionem na obszarze którego prowadzą swe gospodarstwa. Przeprowadzone badania wykazały, że aż 28,3% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o nazwę euroregionu, w jakim położone jest ich gospodarstwo. Z uwagi na fakt, że objęty badaniami Euroregion „Sprewa-Nysa-Bóbr” powstał blisko 10 lat temu, tak wysoki odsetek rolników, którzy nie udzielili odpowiedzi na to pytanie może świadczyć o niskim stopniu identyfikacji z tego typu strukturą organizacyjną oraz o niskim stopniu jego oddziaływania na społeczność wiejską. Struktura wieku objętych badaniami właścicieli gospodarstw rozwojowych przedstawiała się korzystnie. Blisko połowa respondentów nie miała ukończonych 40 lat, a rolnicy w przedziale wiekowym 40–49 lat stanowili 43,1%.

Równie korzystnie przedstawiała się struktura wykształcenia badanych rolników. Około 57,8% właścicieli gospodarstw rolnych posiadało pełne średnie wykształcenie (z tego blisko ok. 66% rolnicze). Natomiast co dziesiąty rolnik legitymował się dyplomem ukończenia studiów wyższych, głównie rolniczych. Odsetek rolników posiadających jedynie wykształcenie podstawowe był znikomy (2,1%), (rys. 1).

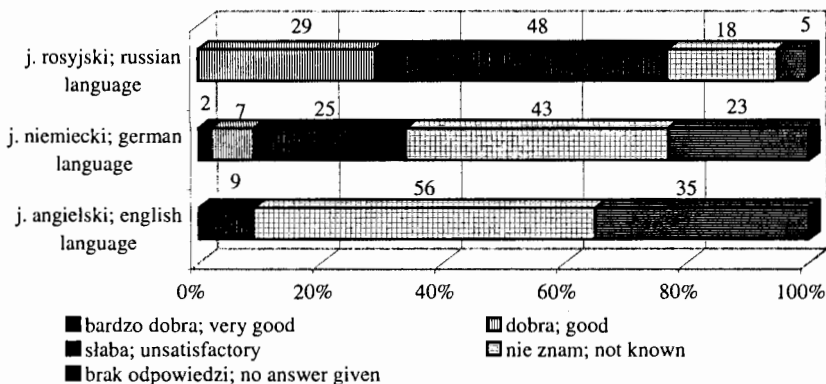
Zarówno struktura wieku, jak i wykształcenia właścicieli gospodarstw rolnych, często postrzegane są jako główne stymulatory procesów innowacyjnych. W gospodarstwach rozwojowych Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” parametry te są zdecydowanie korzystniejsze niż średnio w kraju.

Rys. 1. Struktura wykształcenia właścicieli gospodarstw rozwojowych (źródło: Polska – dane Powszechny Spis Rolny 2002 r. badania własne)

Fig. 1. Education structure of the developmental farm owners (source: Polska – Common Agricultural Inventory 2002 data; own research)

Zgodnie z założeniami Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” jednym z głównych celów działalności jest likwidowanie przeszkód m.in. stereotypów zakorzenionych wśród mieszkańców po obu stronach granic, a zwłaszcza niwelowanie barier językowych. Oprócz poziomu wykształcenia formalnego, stopień znajomości języków obcych, w tym głównie języka niemieckiego i angielskiego jest kwestią kluczową. W transferze technik i technologii jest to czynnik niezwykle ważny. Niestety przeprowadzone badania wykazały, że język niemiecki na poziomie dobrym zna zaledwie 9,0% objętych badaniami rolników (w tym 2,0% na poziomie bardzo dobrym), a na poziomie słabym 25,0%. Stopień znajomości języka angielskiego przedstawiał się jeszcze gorzej, zaledwie 9% respondentów zna język angielski na poziomie słabym.

Rys. 2. Stopień znajomości języków obcych właścicieli gospodarstw rozwojowych (źródło: badania własne)

Fig. 2. Foreign language command of developmental farm owners (source: own research)

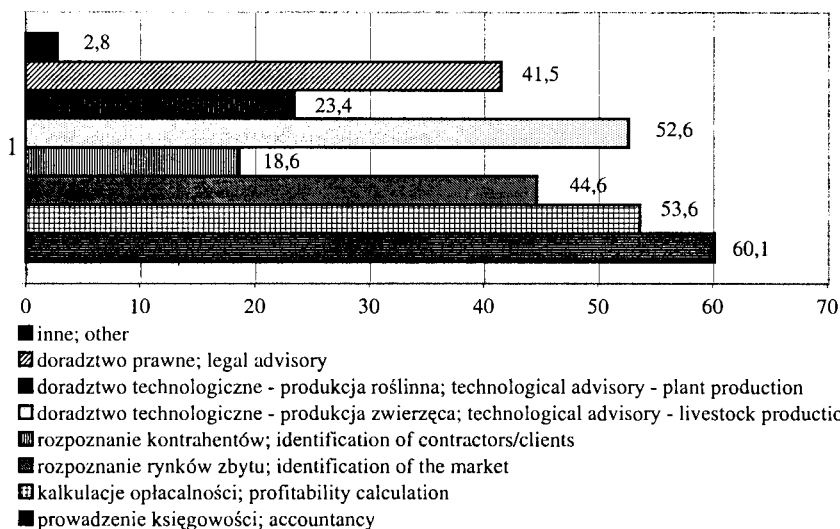
Objęci badaniami właściciele gospodarstw rolnych deklarują stosunkowo najlepszą znajomość języka rosyjskiego (29,0% znajomość na poziomie dobrym, natomiast 48,0% słabym). Najprawdopodobniej taki rozkład wynika z systemu edukacji języka obcego w szkole podstawowej, średniej, a nawet na wyższych uczelniach. Dla większości dzisiejszych czterdziestolatków to właśnie język rosyjski był językiem obowiązkowym w systemie nauczania formalnego (rys. 2).

Aktywność społeczna respondentów przejawiała się głównie poprzez członkostwo w organizacjach samorządowych (blisko 30%), najczęściej byli to członkowie izby rolniczej. Co dziesiąty objęty badaniami rolnik pełnił funkcję sołtysa, również co dziesiąty należał do grupy producentów rolnych. Z kolei co szósty rolnik był członkiem partii politycznej. Ponadto objęci badaniami właściciele gospodarstw rozwojowych udzielali się jako radni w gminie, powiecie, radni sołecy, a także byli członkami Ochotniczej Straży Pożarnej. Wielu właścicieli gospodarstw rozwojowych sprawowało kilka funkcji jednocześnie. Można zatem rolników tych określić mianem wiejskich liderów. Zdaniem WAWRZYŃIAKA [2000] lider ze względu na swoją wiedzę, doświadczenie, cechy osobowości, a także autorytet i prestiż, stanowi dla innych wzór do naśladowania, a jego rady, poglądy, opinie, bądź zastrzeżenia uznawane są za ważne informacje kształtujące zachowania i wpływające na postępowanie innych ludzi.

Konkurencyjność sektora rolnego jest warunkowana, m.in. jego innowacyjnością. Natomiast szybkość, efektywność i zakres wdrażania rozwiązań o charakterze innowacyjnym w gospodarstwach rolnych w dużym stopniu zależą od postaw i kompetencji innowacyjnych ich właścicieli. Jak podaje KRZYŻANOWSKA [2000] w praktyce badawczej postawy przyjęło się rozumieć jako „...względnie trwałą dyspozycję jednostki do określonego zachowania się wobec danego przedmiotu, wynikającą z poglądów, uczuć i dążności danej jednostki, a odnoszącą się do przedmiotu postawy”. Kompetencje innowacyjne PIETRASIŃSKI [1971] określa jako „przygotowanie do wprowadzania innowacji, oparte na przyswojeniu doświadczeń praktycznych i odpowiedniej wiedzy naukowej”.

Objęci badaniami rolnicy chcieliby uzupełnić swoją wiedzę z zakresu ekonomiki i organizacji gospodarstwa rolnego (w tym również księgowości i rachunkowości rolnej), technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz poznać zasady regulacji prawnych. Deklarowana chęć uzupełnienia wiedzy z tego zakresu przekłada się na zapotrzebowanie na usługi doradcze. Ponieważ respondenci nie posiadają odpowiedniej wiedzy i umiejętności w tym zakresie, poszukują pomocy i porady w instytucjach doradczych (rys. 3).

W dziedzinie ekonomiki i organizacji gospodarstwa rolnego największe zapotrzebowanie dotyczy usług doradczych z zakresu prowadzenia księgowości. Rolnicy, którzy są zobligowani, bądź też sami wybrali formę opodatkowania wymagającą ewidencjonowania wszystkich operacji handlowych przeprowadzanych w gospodarstwie, a nie chcą bądź nie mogą z różnych przyczyn zlecić tych czynności do biura rachunkowego, często korzystają z pomocy instytucji doradczych. Właścicielom gospodarstw rozwojowych również podejmowanie decyzji produkcyjnych nastęrcza wiele trudności. Pomocy oczekują szczególnie w zakresie kalkulacji opłacalności poszczególnych upraw. Nie chodzi tu tylko o działania podejmowane w sektorze rolnictwa właściwego, ale również rozciągające się na pozostałe sektory. Właściwy wybór kontrahentów (dostarczających środki do produkcji rolnej), czy poszukiwanie rynków zbytu.

Rys. 3. Zakres potrzeb i oczekiwań doradczych właścicieli gospodarstw rozwojowych (źródło: badania własne)

Fig. 3. The scope of advisory needs and expectations of development farm owners (source: own research)

Wyniki badań własnych wykazały, że postawy ok. 22% rolników rozwojowych, wobec pojawiających się na rynku możliwości inwestowania można określić jako bierne, poddające się biegowi wydarzeń. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że nieco ponad połowa badanych rolników prezentowała postawy określane jako częściowo pasywne. Jednocześnie 35,0% deklarowało pozostanie przy dotychczasowym profilu produkcji, jedynie bacznie przyglądając się pojawiającym się nowym możliwościom inwestowania. Tylko 17,2% rolników zamierzało zainwestować niewielką część kapitału w nowe przedsięwzięcia. Zaledwie co siódmy respondent prezentował postawy aktywne i był skłonny zaangażować w nowe inicjatywy znaczną część kapitału. Blisko 19% rolników nie potrafiło, bądź nie chciało określić swoich postaw wobec pojawienia się na rynku możliwości inwestycyjnych. Tak liczna, niezdecydowana grupa respondentów, najprawdopodobniej uzależniała swoje decyzje od czynników zewnętrznych. Sprzyjająca sytuacja społeczno-gospodarcza w rolnictwie i jego otoczeniu może sprawić, że rolnicy ci podejmą działania inwestycyjne. STANKO [1996] podkreśla, że na terenach przygranicznych dla szerszego ożywienia działalności w poszukiwaniu pozarolniczych źródeł dochodów niezbędna jest odpowiednia pomoc organizacyjna, prawna, doradcza, finansowa oraz instytucjonalna.

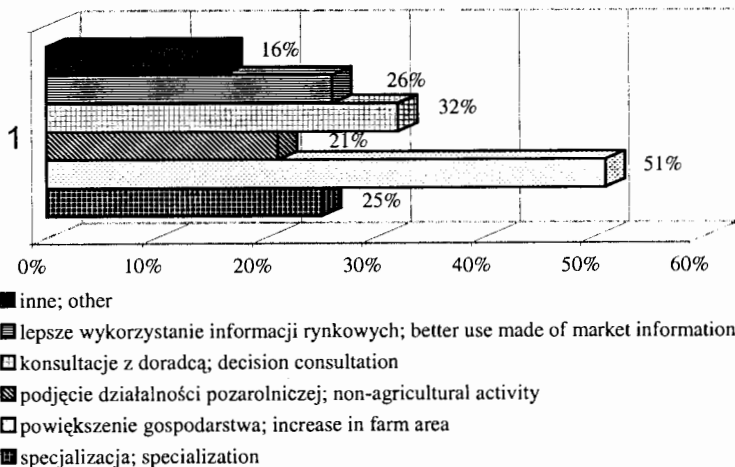
Przedsiębiorczość gospodarstw rozwojowych w rolnictwie z wykorzystaniem szans położenia przygranicznego

Powstanie Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” miało pobudzić rozkwit gospodarczy szczególnie polskiej strony euroregionu. Dla gospodarstw rolnych ozna-

czało to m.in. szersze możliwości produkcji, perspektywę otwarcia nowych rynków zbytu, a także zwiększenia dochodu rodzin rolniczych, poprzez stworzenie większych możliwości pozyskiwania dodatkowych źródeł dochodu.

Ponieważ właściciele gospodarstw rozwojowych Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” prowadzą stosunkowo duże gospodarstwa rolne (średni areal 93,3 ha) aktywność gospodarczą poza prowadzeniem gospodarstwa podejmowało ok. 23% respondentów. Najczęściej była to działalność handlowa (10,2%), głównie dystrybucja i handel środkami do produkcji rolniczej (5,0%), agroturystyka (kwatery z pełnym wyżywieniem oraz możliwość jazdy konnej – 5,2%), usługi transportowe (3,1%). Działy specjalne w rolnictwie (ogrodnictwo szklarniowe, plantacje truskawek) były źródłem dochodu zaledwie dla 3,0% właścicieli gospodarstw rozwojowych.

Objęci badaniami rolnicy w niewielkim stopniu dostrzegali możliwość uzyskania wyższego dochodu z gospodarstwa w wyniku podjęcia działalności pozarolniczej. Najczęściej poszukiwali możliwości zwiększenia dochodów w ramach swojego gospodarstwa poprzez zwiększenie areалу gospodarstwa, pomoc doradcy przy podejmowaniu decyzji gospodarczych, specjalizację produkcji, czy też lepsze wykorzystanie informacji rynkowych (rys. 4).

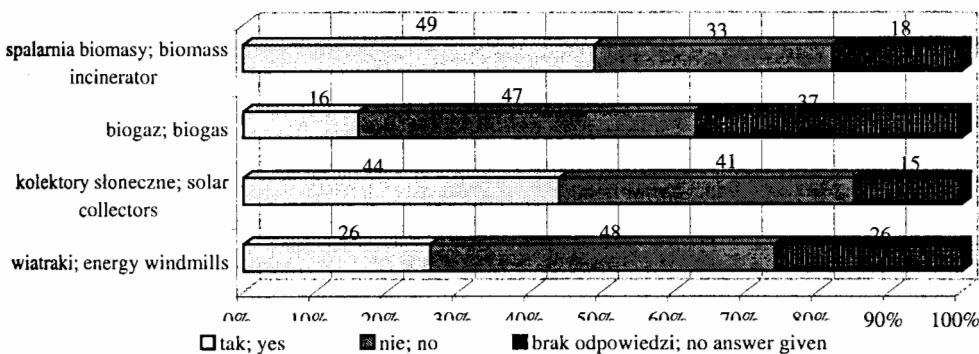
Rys. 4. Planowane działania rolników pozwalające na uzyskanie wyższego dochodu z gospodarstwa rolnego (źródło: badania własne)

Fig. 4. Planned farmers' actions aimed at obtaining higher income from own farms (source: own research)

Jedną z przyczyn niechęci do podejmowania działalności pozarolniczej może być fakt, że zasoby pracy w ok. 67% gospodarstw były na odpowiednim poziomie, natomiast 22,0% deklaroowało braki w tym zakresie. Zbyt duże zasoby pracy występowały zaledwie w co dwudziestym gospodarstwie. Dywersyfikacja źródeł dochodu poprzez uruchamianie przedsięwzięć pozarolniczych, czy też poszukiwanie zarówno alternatywnych roślin, jak i sposobów gospodarowania ziemią ma miejsce przeważnie w gospodarstwach rolnych, gdzie występuje nadwyżka siły roboczej. Dlatego też w objętych badaniami gospodarstwach rozwojowych Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” działalność pozarolnicza nie jest postrzegana jako

szansa zwiększenia dochodu rodzin rolniczych. Wyraźnie daje się zauważyć trwa-
nie rolników w pracy na roli. Jednocześnie można również zaobserwować przeja-
wy przedsiębiorczego ich działania. Generalnie inwestycje związane z ochroną
środowiska naturalnego postrzegane są przez badanych rolników Euroregionu
„Sprewa-Nysa-Bóbr” jako działania konieczne w skali makro. Chodzi tutaj nie
tylko o inwestycje na poziomie kraju, ale również w skali euroregionu, woje-
wództwa, powiatu, gminy czy wsi, czyli wszelkie inwestycje nie finansowane bez-
pośrednio przez rolnika. W ostatnich latach inwestycje związane z ochroną środo-
wiska poczyniło w swoich gospodarstwach blisko 33% objętych badaniami rolni-
ków. Inwestycje te dotyczyły: budowy szamba, wybetonowania płyty gnojowej
i budowy zbiornika na gnojowicę. Istotny jest fakt, że inwestycje te były finanso-
wane wyłącznie ze środków własnych (25,2%). Respondenci nie korzystali z moż-
liwości współfinansowania tego typu inwestycji ze środków zewnętrznych. Za-
leż-
nie jedna osoba korzystała z kredytu preferencyjnego na ten cel.

Analizując działania przedsiębiorcze rolników rozwojowych nie sposób
pominąć stosunkowo dużego zainteresowania respondentów zainstalowaniem
w swoich gospodarstwach urządzeń do ekologicznego pozyskiwania energii
(rys. 5). Chodzi tu głównie o pozyskiwanie energii z wierzby i słomy. Wierzba
krzewiasta jest opłacalnym źródłem energii o całkowicie ekologicznych parame-
trach procesu spalania, natomiast słoma jest dla większości gospodarstw specjali-
zujących się w produkcji roślinnej jedynie produktem ubocznym. Zatem możli-
wość pozyskiwania energii cieplnej z tych surowców w gospodarstwach rolnych
może spowodować znaczną obniżkę kosztów. Stosunkowo wysokie było również
zainteresowanie rolników instalowaniem w swoich gospodarstwach kolektorów
słonecznych (44,0%). Inwestycje z tego zakresu są jednak kosztowne, a ze wzglę-
du na nierównomierny rozkład promieniowania słonecznego w cyklu rocznym
w Polsce efektywność ich jest ograniczona.

Rys. 5. Opinie rolników dotyczące zainteresowania zainstalowaniem w gospodarstwie urządzeń do ekologicznego pozyskiwania energii (źródło: badania własne)

Fig. 5. Income structure of developmental farm owners (source: own research)

Procesy innowacyjne i modernizacyjne w gospodarstwach rozwojowych

Modernizacja rozwoju wsi dotyczy przede wszystkim wprowadzania innowacji technologicznych, profesjonalizacji zawodu rolnika, przemian społeczności lo-

kalnych, zmian kulturowych. Natomiast modernizacja rolnictwa na ogół pojmowana jest jako wprowadzanie nowych rozwiązań technologicznych, jest więc procesem bardziej złożonym, polegającym na unowocześnianiu istniejących systemów. W sektorze rolnym bardzo trudno jest zdefiniować poszczególne rodzaje innowacji, ponieważ mamy tu do czynienia ze sprzężeniem technologiczno-organizacyjnym. Każda bowiem zmiana techniki i technologii wymaga uporządkowania lub usprawnienia organizacji produkcji, a czasem nawet jej zmiany.

Wprowadzane przez rolników innowacje technologiczne (ok. 45%), rozumiane najprościej jako zmiany w procesie produkcyjnym, w sektorze rolnictwa właściwego mają szeroki zakres. Ogólną cechą procesów innowacyjnych postrzeganych jako innowacje technologiczne w rolnictwie, jest najczęściej wzbogacanie stosowanych rozwiązań technicznych lub technologicznych o nowe elementy, rozwiązania doskonalsze od dotychczas stosowanych. Istota nowoczesnego ujęcia postępu technicznego, technologicznego polega na zespoleniu zadań produkcyjnych z poprawą jakości życia oraz z zasadami ochrony środowiska [BOGDANIENKO 1997].

Zaledwie 13,0% objętych badaniami rolników stosowało kwalifikowany materiał siewny. Przy tak niskim zainteresowaniu rolników wymianą materiału siewnego pomimo, że badania obejmowały gospodarstwa najlepsze (rozwojowe), nie jest możliwe efektywne wykorzystanie postępu hodowlanego. Możliwości w tym względzie są szerokie i dotyczą poprawy m.in. takich parametrów, jak: plenność, mrozoodporność, tolerancja na niskie pH i jony glinu, odporność na wyleganie, choroby i porastanie, wartość wypiekowa i technologiczna zbóż. Jak podaje BUDZYŃSKI [1997], szacuje się, że efekt produkcyjny postępu hodowlanego w kraju, mierzony jego udziałem w całym przyroście plonów wynosi dla pszenżyta ok. 40%, pszenicy – 30%, jęczmienia – 20%, a żyta 14%. Natomiast efekt plonotwórczy postępu w tym zakresie zależy od współdziałania z wieloma innymi czynnikami, dlatego też obniżenie poziomu agrotechniki w ostatnich 6–7 latach skutkuje niewątpliwie negatywnie na efekt postępu wyrażony plonem.

Innowacje w zakresie nawożenia (8,1%) i ochrony roślin (5,0%) stosowane były przez respondentów w zasadzie sporadycznie. Dotyczyły one najczęściej nie tyle wysokości dawek nawozowych, co sposobu ich zastosowania oraz stosowania nawozów z mikroelementami. W zakresie ochrony roślin koncentrowały się głównie na stosowaniu pojawiających się na rynku nowości oraz ich jesiennej terminu stosowania.

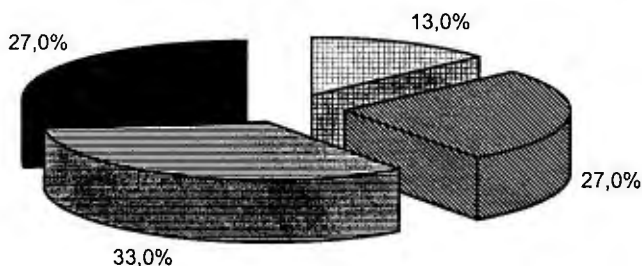
W produkcji zwierzęcej niezwykle istotny jest wybór odpowiedniego materiału hodowlanego, co w konkretnych warunkach środowiskowych może znacząco wpływać na uzyskiwane efekty produkcyjne. Postęp biologiczny w produkcji zwierzęcej (dobór odpowiednich ras zwierząt), choć najłatwiejszy do wprowadzenia w gospodarstwach rolnych i niezależny praktycznie od innych czynników (struktury agrarnej, koncentracji produkcji itp.) miał miejsce zaledwie w 3,2% objętych badaniami gospodarstw rozwojowych euroregionu. Trzeba jednak pamiętać, że bez względu na prowadzony kierunek produkcji zwierzęcej lub jej rodzaj, dla uzyskania wysokiej efektywności, potrzebny jest właściwy dobór materiału hodowlanego. Oczywistym wydaje się fakt, że posiadany materiał hodowlany, zarówno krajowy, jak i pochodzący z importu, aby przyniósł oczekiwane rezultaty musi trafić w odpowiednie warunki środowiskowe. Dotyczy to głównie zapewnienia odpowiedniego poziomu żywienia zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Innowacje w tym zakresie wprowadziło ok. 19% gospodarstw. Natomiast

innowacje technologiczne z zakresu produkcji zwierzęcej wprowadzane były w zasadzie sporadycznie, głównie ze względu na fakt, iż wymagają one odpowiedniej skali produkcji, która w objętych badaniach gospodarstwach szczególnie w produkcji mleka była niewielka. Z jednej strony wzrastająca skala produkcji zapewnia efektywne wprowadzanie nowych technik i technologii produkcji, z drugiej natomiast strony nowe techniki i technologie wymuszają wzrost skali produkcji. Pozwalają również zmniejszyć koszty wytworzenia jednostki produkcji, jednak pod warunkiem zapewnienia właściwej dla danej techniki i technologii wielkości skali. Każda technologia w zależności od wielkości skali zapewnia zróżnicowany poziom kosztu wytworzenia jednostki produktu i nie jest ekonomicznie efektywna, ani przy małej, ani przy dużej skali produkcji [RUNOWSKI 2000].

W zakresie organizacji produkcji rolniczej (wspólny zbyty płodów rolnych, zaopatrzenie w środki produkcji i wspólne użytkowanie maszyn rolniczych) innowacje wprowadziło w badanym euroregionie 65% gospodarstw rozwojowych.

Respondenci deklarujący współpracę podejmowali ją częściej niż w jednej dziedzinie (średnio 1,5). Najczęściej współpraca dotyczyła wspólnego wykorzystania sprzętu i wzajemnego świadczenia usług. Na wspólne inwestowanie i użytkowanie maszyn i narzędzi rolniczych zdecydowało się 33,0% rolników. Różne były natomiast formy użytkowania maszyn (zarówno kółka maszynowe, gdzie właścicielami maszyn byli poszczególni rolnicy, jak i wspólne inwestycje, np. kombajn), (rys. 6).

- organizacja zbytu produkcji; organizing of produce market
- ▒ organizacja zakupu środków produkcji; organizing of production means purchase
- ▓ wspólne wykorzystanie sprzętu rolniczego; joint use of agricultural equipment
- brak współpracy; no cooperation

Rys. 6. Główne formy współpracy rolników w zakresie organizacji produkcji (źródło: badania własne)

Fig. 6. Main forms of farmers' cooperation in the sphere of production organization (source: own research)

Zdaniem PAWLAKA [2000] korzyści wynikających ze wspólnych inwestycji w maszyny i narzędzia rolnicze jest wiele i dotyczą one przede wszystkim:

- zmniejszenia nakładów inwestycyjnych na zakup sprzętu rolniczego,
- obniżenia kosztów stałych eksploatacji maszyn,
- możliwości zastosowania postępowych technologii oraz maszyn gwarantujących wysoką jakość i wydajność pracy,
- wykonania prac polowych w krótszych terminach,

- sprawnej realizacji prac wymagających jednoczesnego zaangażowania większej liczby osób, ciągników i maszyn rolniczych,
- zwiększenia pewności wykonania pracy (w przypadku uszkodzenia jakiegś maszyny),
- lepszej organizacji pracy w gospodarstwie (dodatkowe zajęcie w postaci świadczenia usług maszynowych, pomoc w przypadku choroby, urlopu).

Współpracę w zakresie wspólnego zaopatrzenia w środki do produkcji rolnej podejmowało ok. 35% respondentów. Najczęściej dotyczyła ona wspólnego zakupu nawozów i środków ochrony roślin. Korzyści wynikające z tego faktu to głównie możliwość uzyskania niższych cen ze względu na większe partie kupowanych środków produkcji. Najmniej chętnie rolnicy współpracowali w zakresie organizacji zbytu płodów rolnych (13,0%). Istotny jest również fakt, że w podkreślanych działaniach mogących wpłynąć korzystnie na wyniki ekonomiczne ich gospodarstw, procesy integracyjne nie były postrzegane w kategorii szans. Niechęć do podejmowania wspólnych działań to najprawdopodobniej również jeden z głównych czynników ograniczających współpracę transgraniczną.

Jak zauważył WILKIN [2001] lata 1998–1999 były okresem pogarszającej się koniunktury w rolnictwie polskim. Spadały dochody rolnicze (spadek trwał od 1996 r.), import produktów rolnych znacznie przewyższał eksport, inwestycje w gospodarstwach rolnych były ograniczone, a pesymistyczne nastroje rolników sprzyjały postawom zachowawczym. Niemniej jednak w tym okresie aktywność inwestycyjna rolników Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” była znaczna. Blisko 60% inwestowało w maszyny i narzędzia rolnicze, 21,0% w środki transportu, 43,0% w zakup ziemi, a 35,0% w budynki i budowlę. Również zamiary inwestycyjne były znaczne. Ponad 60% respondentów zamierzało bowiem inwestować w maszyny i urządzenia rolnicze. Średnio każdy z rolników zamierzał zakupić więcej niż 1 maszynę (1,7). Ponadto najczęściej planowane inwestycje dotyczyły zakupu ziemi. Inwestycje w tym zakresie planowało aż ok. 71% rolników. Średni planowany areal to 46,5 ha, przy czym rozpiętość sięgała od 1 ha do 300 ha. Tak szerokie plany inwestycyjne dotyczące zakupu ziemi wynikają z faktu, że ziemia na której gospodarują respondenci w ponad 60% jest gruntem dzierzawionym. Ponadto uregulowanie własności gruntów wydaje się być priorytetem w stosunku do innych inwestycji, również ze względu na narastające obawy przed wykupem ziemi przez obcokrajowców. Ponad 60% jest zdecydowanie przeciwna kupowaniu ziemi przez obcokrajowców. Z kolei ok. 22% respondentów dopuszcza taką możliwość, pod pewnymi jednak warunkami (inwestowania na tym terenie, zawyżonych cen ziemi dla obcokrajowców, preferencji dla polskich rolników).

Podsumowanie

Wzrost konkurencyjności gospodarstw rozwojowych, zależy od tempa adaptacji rozwiązań technicznych, technologicznych i organizacyjnych do zmieniających się warunków otoczenia. Głównie chodzi tu o proces integracji z UE (przepisy fitosanitarne, standardy jakościowe, system zarządzania polityką rolną itp.), który wymusza niejako procesy modernizacyjne sektora rolnego. Procesy innowacyjne w gospodarstwach rolnych, ich charakter i forma zależą również od przeszerzennego zróżnicowania poziomu rozwoju rolnictwa, możliwości ekonomicznych

gospodarstw, predyspozycji innowacyjnych rolników oraz sprawnie funkcjonujących instytucji stymulujących te procesy.

Wyniki badań przeprowadzonych w Euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr” upoważniają do wyciągnięcia następujących wniosków:

1. Stopień identyfikacji właścicieli gospodarstw rozwojowych ze strukturą, jaką jest euroregion jest niski. Rolnicy nie odczuwają bezpośredniego wpływu euroregionu na funkcjonowanie ich gospodarstw. Dlatego też wielu uważa, że jest to struktura zbędna. Jednocześnie jednak rolnicy podkreślają wkład euroregionu w ochronę środowiska.
2. Właściciele gospodarstw rozwojowych są stosunkowo młodzi i dobrze wykształceni. Prezentują jednak w dużym stopniu postawy zachowawcze, co znacznie ogranicza stopień wykorzystania renty położenia ich gospodarstw.
3. Możliwości produkcyjne gospodarstw rozwojowych szczególnie w produkcji roślinnej i chowie trzody chlewnej są znaczne. Były to gospodarstwa duże, (o średniej powierzchni ponad 93 ha), dobrze wyposażone (57% respondentów w okresie ostatnich trzech lat inwestowało w maszyny i urządzenia rolnicze), przeznaczające na rynek znaczną część produkcji, inwestujące w okresie ostatnich trzech lat i mające zamiary inwestycyjne na przyszłość.
4. Działalność gospodarcza rolników rozwojowych z Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr” nie była podejmowana zbyt chętnie. Zaledwie co dziesiąty rolnik prowadził transakcje handlowe z niemiecką stroną. Jednym z czynników hamujących te procesy, może być niechęć do samoorganizacji rolników w zakresie zbytu płodów rolnych (17%) oraz niski stopień przetworzenia surowców rolnych na produkty spożywcze.
5. Priorytetem inwestycyjnym właścicieli gospodarstw rozwojowych w Euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr” jest zakup ziemi. Ponad 70% rolników planuje jej zakup (średnio o 46,5 ha), a w ciągu ostatnich trzech lat 43% respondentów zakupiło średnio 16,2 ha. Ponieważ ziemia na której gospodarują respondenci w ponad 60% jest gruntem dzierżawionym, ważną zatem kwestią jest uregulowanie jej własności.

Literatura

- BOGDANIENKO J. (Red.) 1998. *Zarządzanie innowacjami*. Ofic. Wydawn. SGH: 7–34.
- BUDZYŃSKI W. 1997. *Rośliny zbożowe – postęp hodowlany i agrotechniczny*, w: *Zarządzanie gospodarstwem towarowym, wybrane kierunki i trendy w rolnictwie*. CROW ART Olsztyn: 8–23.
- DUCZKOWSKA-MAŁYSZ K. 1997. *Strategia rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, w: *Strategia doradztwa w realizacji rządowego, regionalnych i lokalnych programów rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Wyd. CROW ART Olsztyn: 35–59.
- KRZYŻANOWSKA K. 2000. *Skuteczność upowszechniania postępu organizacyjnego w rolnictwie – strategie doradcze*. Wyd. SGGW Warszawa: 100.
- PAWLAK J. 2000. *Rola kółek maszynowych w zmianach organizacji i metodach wytwarzania w przedsiębiorstwach rolniczych*, w: *Kierunki i możliwości zmian w organiza-*

cji gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych w procesie modernizacji obszarów wiejskich w Polsce. Wyd. SGGW Warszawa: 191–199.

PIETRASIŃSKI Z. 1971. *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji.* PWN: 22–33.

RUNOWSKI H. 2000. *Tendencje zmian w relacjach kosztów czynników produkcji w rolnictwie i ich konsekwencje dla organizacji gospodarstw,* w: *Kierunki i możliwości zmian w organizacji gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych w procesie modernizacji obszarów wiejskich w Polsce.* Wyd. SGGW Warszawa: 51–57.

STAŃKO S. 1996. *Procesy dostosowawcze gospodarstw indywidualnych w rejonach przygranicznych do gospodarki rynkowej,* w: *Przeobrażenia społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pogranicza zachodniego.* PAN IRWiR, CN-W SGGW, Warszawa: 157–195.

WAWRZYŃIAK B. 2000. *Doradztwo w agrobiznesie.* Wyd. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek: 107.

WILKIN J. 2001. *Wieś – społeczeństwo – państwo: nowe podstawy dyskursu społecznego w sprawach wsi w Polsce.* *Wieś i Rolnictwo* 2: 28–40

Słowa kluczowe: obszary przygraniczne, gospodarstwa rozwojowe, euroregiony, procesy innowacyjne i modernizacyjne, przedsiębiorczość wiejska, cechy społeczno-demograficzne rolników

Streszczenie

Określono uwarunkowania procesów innowacyjnych w gospodarstwach rozwojowych położonych na obszarze funkcjonowania Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr”. Poznano możliwości wykorzystania położenia przygranicznego i współpracy transgranicznej gospodarstw rozwojowych na ich aktywizację gospodarczą. Badania przeprowadzono w czwartym kwartale 2002 roku. Objęto nimi 100 gospodarstw rozwojowych i ich właścicieli z obszaru Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr”.

Właściciele gospodarstw rozwojowych to ludzie stosunkowo młodzi i dobrze wykształceni. Prezentują oni jednak postawy zachowawcze, co znacznie ogranicza stopień wykorzystania renty położenia ich gospodarstw. Procesy modernizacyjne i innowacyjne w gospodarstwach rozwojowych, ich charakter i forma, zależą głównie od przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju rolnictwa, możliwości ekonomicznych gospodarstw, predyspozycji innowacyjnych rolników oraz sprawnie funkcjonujących instytucji stymulujących te procesy. Możliwości produkcyjne gospodarstw rozwojowych są szczególnie duże w produkcji roślinnej i chowie trzody chlewnej. Były to gospodarstwa duże (średnio 93 ha), dobrze wyposażone pod względem technicznym, przeznaczające na rynek znaczną część produkcji oraz inwestujące w rozwój gospodarstw.

INNOVATION PROCESSES ON DEVELOPMENTAL FARMS
IN „SPREWA-NYSA-BÓBR” EUROREGION*Katarzyna Brodzińska, Aleksander Lewczuk*Department of Agrobusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

Key words: borderland regions, developmental farms, Euroregions, innovative and modernization processes, rural enterprise, farmers' socio-economic qualities

Summary

The study recognized the determinants of innovative processes on developmental farms located within „Sprewa-Nysa-Bóbr” Euroregion. Another important research objective was to learn about possibilities of taking advantage of borderland location and transborder cooperation of development farms for the benefit of their economic mobilization. The study was carried out in the last quarter of 2002. The survey covered 100 developmental farms situated in „Sprewa-Nysa-Bóbr” Euroregion, and the farm owners.

The owners of developmental farm are relatively young and well-educated people. However, they tend to present conservative attitudes, which significantly restricts the degree of making good use of their farm location status. Modernisation and innovative processes in developmental farms as well as the character and condition of the farms depend mainly on spatial differentiation of agricultural development level, economic potential of the farms, farmers' innovative predisposition and efficient functioning of institutions which support the processes. Production possibilities of developmental farms are particularly significant in the sphere of plant production and swine breeding. Surveyed developmental farms were rather large (on average 93 ha), well equipped with technical means, selling a considerable part of their produce and investing in farm development.

Dr inż. **Katarzyna Brodzińska**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 2
10-727 OLSZTYN